

YOSHLARNI AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYALASHDA MA'NAVIY QADRIYATLARNING O'RNI

R.R.Komilov SamDU magstranti

B.Yu.Sayilov SamDU magstranti

Ushbu maqolada Shaxsning axloqiy va estetik madaniyati shakllanishida milliy-ma'naviy qadriyatlar, an'ana va urf-odatlari orqali shakllantirish haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Sharqning buyuk pedagog bobolaridan biri Jaloliddin Dovoniy va undan 200 yil keyin yashagan nemis pedagogi Adolf Disterveg «Bola qalbi toza yozuv taxtasiga o'xshaydi. Unga nima yozilsa (kiritilsa), shu uning taqdirini yaratadi» deyishgan.

Darhaqiqat yoshlarni axloqiy va estetik tarbiyalash katta ijtimoiy masala. U ona tilidan boshlanib, barcha ijtimoiy-ma'naviy jabhalarni ham qamrab oladi. Inson axloqiy va estetik tarbiyasi shakllanishida katta-kichik yoki muhim va muhim sanalmaydigan narsa yo'q. Hamma narsa – insonni o'rab olgan tabiiy va ijtimoiy muhit, insonga ta'sir etuvchi barcha ma'naviy-tarbiyaviy va mafkuraviy omillarning roli katta.

Bolaning yoshligidanoq axloqiy-estetik madaniyati mukammal bo'lsa yaxshi va yomon, go'zal va xunuk xususiyatlar, narsalar farqini chuqurroq anglab yetadi. Mana shunday tushunchalarni yosh bolaning ongiga singdirishda, avvalo, ularning qiziqishlarini hisobga olish lozim. Agar bolada biror narsaga, sportga yoki san'atning ma'lum bir sohasiga qiziqish borligini ota-ona sezsalar, ularni shu qiziqishlariga jalb etishi foydalidir.

Ayrim hollarda ota-onalar bolalarining qiziqishlarini hisobga olmasdan, o'zlarini ko'ngillariga yoqqan mashg'ulotlarga jalb etishadi. Shuningdek, ba'zi ota-onalar o'z ishlari bilan band bo'lib bola tarbiyasiga, uning xulq-atvori va estetik tarbiyasiga yaxshi e'tibor berishmaydi.

Bunday holatda tarbiyalangan bola jamiyatda o'zining o'rnini topishi qiyin kechadi. Shu sababdan har bir ota-ona o'z bolasining tarbiyasi va estetik dunyosi uchun jamiyat oldida javobgardir. Ijtimoiy hayotimizga «ommaviy tarzda xorij filmlari va nashrlarining kirib kelishi, audio va video kassetalarning keng tarqalishi, hali iymon-e'tiqodi, milliy o'zligi to'la shakllanib ulgurmagan yoxud saviyasi g'o'r, mentaliteti sust odamlarga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Kiyinish va muomala odobi, milliy axloqiy mezonlar, musiqa madaniyatida milliylikni xira tortishi, mumtoz musiqa va adabiyotdan, bobolar o'giti va ibratlaridan, kitob mutolaa qilishdan cheklanish, albatta milliy qadriyatlar qimmatiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi mumkin emas». Shunday ekan, har bir oila yoshlar axloqiy va estetik tarbiyasini faqat xursandchilik, aysh-ishrat, maishatbozlik, tashqi bejirimlik yoki soxta tantanavorlik bilan bog'lamasdan, go'zal milliy-badiiy qadriyatlarimiz asosida kamol toptirib borishi maqsadga muvofiqdir.

Bunday holatlar oddiy o'zbek oilasida ota-onaning o'zaro muomala madaniyati, mehr-muhabbati, shirin so'zlari, turmush tarzi orqali yoshlar qalbiga singib boradi.

Yuksak estetik tarbiyali insonlar bilan muloqotda bo'lish hayotga nisbatan zavq-shavq bilan munosabatda bo'lish, voqelikni go'zallik qonunlari asosida idrok etish va o'zgartirish salohiyatini kuchaytiradi.

Yoshlarning ma'naviy-estetik tarbiyasini shakllanishida oilaviy muhit va bolalar dunyosiga ta'sir etuvchi narsalarning naqadar katta tarbiyaviy kuchga ega ekanligini Prezident Islom Karimov o'zining «Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch» kitobida ajoyib bir misol bilan tushuntirib beradi.

«Yoshlarning ma'naviy olamini bolalikdan boshlab ezgu g'oyalar asosida shakllantirish va kamol toptirish haqida gap ketar ekan, - deydi Islom Karimov, - yana bir muhim masala xususida to'xtalib o'tish o'rinli, deb o'ylayman. U ham bo'lsa, dunyoga hayrat ko'zi bilan boqib, undan o'zicha ma'no topishga intiladigan murg'ak farzandlarimizning qiziqish va hissiyotlariga mos qo'g'irchoq va o'yinchoqlar ishlab chiqarish masalasidir.

Bir qaraganda, bu muammo arziyas narsa bo'lib tuyulishi mumkin. Lekin har qaysi go'dak ilk bor olamni o'z atrofidagi ashyo va buyumlar, jumladan, o'yinchoqlar orqali anglashini inobatga oladigan bo'lsa, ularning inson tarbiyasidagi o'rni beqiyos ekani ayon bo'ladi. O'yinchoqlar obrazi bolaning murg'ak tasavvuriga bamisoli toshga o'yilgan naqshdek muhrlanib, uning ongida bir umr saqlanib qoladi. Go'dakning ulg'ayib, kasb tanlashi, kelajakda qanday yo'ldan borishi, o'zining hayot tarzini qanday axloqiy-ma'naviy asoslarga qurishi ham, hech shubhasiz, uning bolalikda qanday o'yinchoqlar bilan oshno bo'lib o'sgani bilan belgilanadi».

Islom Karimov hozircha bolalarimiz xorijda ishlab chiqilgan, milliy tabiatimizdan uzoq bo'lgan o'yinchoqlar va qo'g'irchoqlar o'ynab ulg'ayishayotganini afsuslanib qayd etadi. Shuningdek, Yurtboshimiz Marg'ilon shahrining 2000 yillik to'yi munosabati bilan bozordagi xalq amaliy san'ati vakillari bilan uchrashgan chog'ida ular orasida milliy qo'g'irchoqlar tayyorlash bilan shug'ullanadigan bir ayolning ajoyib ishlari bilan tanishadi va unga yuksak baho beradi. Bunday fidoyi insonlar yurtimizda ko'plab topilishini, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash ma'naviy tarbiya faoliyatimizga, xususan, milliy hunarmandchilikning noyob turlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi.

Agar oiladagi yoshlar, bolalar va ota-ona, aka-uka, opa-singillar o'rtasidagi axloqiy-estetik munosabatlarga qaytadigan bo'lsak, bu jarayonda kattalar zimmasiga yana katta vazifalar yuklanadi. Chunki, bolalar o'z tabiati jihatidan taqlidchan bo'lib, ko'rgan narsasini, eshitgan so'zini darrov ilg'ab oladi. Bolalardagi bunday taqlidchanlik ularning axloqiy va estetik tarbiyasiga katta ta'sir etib, xulq-atvorini go'zallik ideallari bilan boyitishi mumkin. Chunki katta yoshdagi odamlarning xulq-atvori, muomalasi, didi, aql-zakovati, yurish-turishi, kiyinishi, zehn va idroki, uy tutishi bolaning nazaridan chetda qolmaydi. Katta odamlar bunga ahamiyat bermasliklari mumkin, lekin bola har doim zimdan nazar solib yuradi. Vaholanki, taqlidchanlik bolaning insoniy fazilatlar, estetik kechinmalarni o'rganish vositasi hisoblanadi. Shunday ekan, bolalik uyda katta odamlar nojo'ya xulq-atvor va qo'pol hatti-harakatlarga yo'l qo'ymasligi, har jihatdan, ya'ni axloq, odob va estetik jihatdan bolalarga o'rnak bo'lishlari kerak.

Demak, televideniya orqali efirga taralayotgan badiiy-estetik mahsulotlar, ayniqsa, yoshlar qalbiga tezroq kirib boradi va ta'sir etadi. Inson qalbiga yo'l – murakkab va mas'uliyatli vazifa. Chunki globallashtuv davrida xalqimiz ma'naviy olamiga turli salbiy ta'sir va tahdidlar kuchayishi va ko'payishi mumkin. Bu jarayonning salbiy oqibatlariga qarshi kurashishning birdan-bir yo'li ma'naviyatni ko'tarish, yuksak ma'naviyatga erishishdir. Chunki yuksak ma'naviyat – engilmas kuch.

Ma'naviyati yuksak jamiyat ham, shaxs ham buzg'unchi g'oyalar, estetik jihatdan axloqsizlikka asoslangan omillarga qarshi turishda o'zida kuch-qudrat topa oladi. Buning uchun qanday ishlarni amalga oshirish haqida Prezident Islom Karimov metodologik ahamiyatga molik fikr-mulohazalar bildiradi. Inson qalbiga yo'l topish uchun, Islom Karimov ta'kidlaganidek, «Ta'lim-tarbiya sohasidan boshlab, matbuot, televideniya, internet va boshqa ommaviy axborot vositalari, teatr, kino, adabiyot, musiqa, rassomlik va haykaltaroshlik san'atigacha, bir so'z bilan aytganda, insonning qalbi va tafakkuriga bevosita ta'sir o'tkazadigan barcha sohalardagi faoliyatimizni xalqning ma'naviy ehtiyojlari, zamon talablari asosida yana kuchaytirishimiz, yangi bosqichga ko'tarishimiz zarur».

Demak, mamlakatimizda inson qalbiga yo'l, uni ma'naviy boy, axloqan pok, irodasi butun, mustaqil fikrlovchi va Vatan istiqboli uchun kurashga, mehnat qilishga tayyor etib tarbiyalashga bo'lgan ma'naviy-mafkuraviy va axloqiy-estetik sa'yi-harakatlar ana shunday istiqbolli nazariy va amaliy tamoyillarga asoslangan.

Jamiyatda milliy-badiiy qadriyatlarning ko'payib borishi bilan insonlarning bilimlari va nafosat to'g'risidagi tushunchalari, hayotga zavqiy munosabatlari o'zgarib, zamonaviylashib boradi. Yangi yuzaga keladigan milliy-badiiy qadriyatlar an'anaviy qadriyatlar bilan bog'lanib, ma'naviyat olamini boyitadi va estetik ideallar mazmunini kengaytiradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Гулметов Э. Глобализм и духовная культура // Миллий ғоя ва маънавий қадриятлар: назария, методология, амалиёт. -Тошкент: 2004. – Б..143-144.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008. – 129 б.